

Pendekatan Membuat Keputusan Syariah Dalam Kewangan Islam

Suhaimi Mohd Yusof & Ahmad Hazim Alias
Bank Negara Malaysia

The Shariah principles enshrined in al-Quran and al-Sunnah are the main sources for human beings in fulfilling the ever changing needs in daily transactions or muamalah. Instead of being narrow in this issue, Shariah has come up with a flexible means to problem solving by the way of ijтиhad. The combination of revelation and human's intellectual exertion in ijтиhad makes Shariah as a dynamic, flexible and expansive source to provide solution for newly emerging problems in different time and places. To ensure Shariah compliance, the supervision over the Islamic finance industry has been carried out both at industrial and central levels. Supervision is done by the in-house Shariah committee in each Islamic financial institution, while the latter is done by the Syariah Advisory Council of Bank Negara Malaysia.

Pendahuluan

Urusan muamalat merupakan sebahagian daripada tuntutan agama Islam dalam mengatur kehidupan umat. Oleh itu, asas-asas syariah yang berteraskan al-Quran dan al-Sunnah menjadi sandaran utama dalam mentafsirkan kehendak dan keperluan manusia yang sering berubah dari semasa ke semasa. Syariah sama sekali tidak bersifat sempit dalam meraikan kehendak dan amalan semasa berhubung dengan muamalat

dengan hanya membataskan rujukan kepada al-Quran dan al-Sunnah. Ijtihad para ulama juga amat penting dalam situasi apabila kedua-dua sumber utama tersebut tidak memberikan gambaran yang jelas tentang sesuatu perkara. Ruang lingkup ijtihad para ulama sudah pastinya berdasarkan sumber utama dengan melihat realiti kehidupan yang lebih praktikal sejajar dengan kehendak syariah.

Memahami kehendak syariah atau *maqasid syar`iyyah* merupakan teras kemajuan umat Islam dalam semua aspek kehidupan, lebih-lebih lagi dalam aspek muamalat. Berhubung dengan perkara ini, Syariah telah menggariskan asas yang kukuh berdasarkan kaedah fiqh (الأصل في شيء لا ينافي) yang bermaksud: “Pada asalnya setiap sesuatu perkara itu adalah harus.” Ini bererti urusan mualamat atau aktiviti kewangan pada asalnya diharuskan oleh Islam tetapi disebabkan oleh beberapa elemen haram yang dicampur adukkan dalam aktiviti tersebut, maka hukum asalnya telah berubah.

Proses mengenal pasti keharusan atau kepatuhan sesuatu instrumen kewangan terhadap hukum syarak, memerlukan kemampuan para ulama memahami instrumen tersebut dari segi konsep dan pelaksanaan. Hakikat ini ditegaskan dalam kaedah fiqh yang menyebut (الحكم على) شئ فرع عن تصوره yang bermaksud: “Sesuatu hukum (yang diputuskan) bergantung pada kefahaman (terhadap isu yang dibincangkan).” Justeru, gandingan kukuh antara pengamal pasaran dengan para ulama perlu menjadi asas utama dalam menilai kepatuhan sesuatu instrumen terhadap prinsip Syariah.

Memahami Prinsip Syariah Dalam Konteks Muamalat

Secara umumnya, syariah bermaksud perundangan Islam. Ia merujuk kepada segala hukum-hakam yang disyariatkan oleh Allah SWT berdasarkan dalil-dalil utama iaitu al-Quran dan al-Sunnah. Bagi tujuan aplikasi hukum berdasarkan dalil-dalil utama, para ulama fiqh berijtihad untuk mengeluarkan hukum-hukum berdasarkan ilmu dan kefahaman mereka terhadap dalil-dalil utama dengan dibantu oleh dalil-dalil sokongan hasil daripada ijtihad seperti *qiyyas*, *maslahah*, *istihsan*, *istishab*, *sadd zari`ah*, *'urf*, *maqasid syar'iyyah*, *siyasah syar'iyyah* dan lain-lain lagi.

Pemahaman ulama fiqh ini dikenali sebagai ilmu fiqh Islam iaitu “hasil usaha daripada para *mujtahid* dalam merumuskan sesuatu hukum

dan nilai kepada sesuatu persoalan yang tidak diterangkan secara jelas sama ada di dalam al-Quran atau al-Sunnah”.

Bagi tujuan penulisan ini, syariah dan fiqh Islam mempunyai maksud yang sama, meskipun dari sudut akademik terdapat beberapa perbezaan antara kedua-duanya. Walau bagaimanapun, kedua-duanya terkandung dalam satu disiplin ilmu yang sama iaitu perbahasan undang-undang yang merangkumi peraturan dan garis panduan Allah SWT dalam hal-hal berkaitan ibadat, kekeluargaan, kewangan, jenayah, pentadbiran negara, hubungan antarabangsa dan lain-lain lagi.¹

Memandangkan asas kepada hukum fiqh juga merupakan al-Quran dan al-Sunnah, hukum yang terhasil daripada *ijtihad* ulama juga dianggap sebagai hukum syariah kerana *ijtihad* tersebut dibuat berpandukan sumber yang sama. Oleh itu, ulama fiqh memberikan pengertian ilmu fiqh sebagai “ilmu yang menerangkan hukum-hukum syariat Islam yang diambil daripada dalil-dalilnya yang terperinci”. Ini bermakna hukum-hukum yang diputuskan dan dipersetujui oleh ulama merupakan sebahagian daripada hukum syarak.

Oleh sebab hukum-hukum syarak yang dinyatakan di dalam Al-Quran dan Al-Sunnah secara jelas adalah terhad, *ijtihad* para ulama amat penting dan diperlukan khususnya dalam konteks *mu'amalat maliyyah* (transaksi kewangan Islam).

Sumber Syariah

Sumber Syariah terbahagi kepada dua iaitu sumber utama dan sumber sokongan.

Al-Quran dan al-Sunnah merupakan sumber utama syariah. Ini berdasarkan firman Allah SWT yang menggesa umat Islam merujuk kepada kedua-dua sumber tersebut bagi menyelesaikan masalah yang timbul dalam urusan harian sebagaimana firman Allah SWT:

يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولَئِكُمْ أَمْرٌ مِّنْكُمْ
فَإِنْ تَنْزَعُمُ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ
وَالْيَوْمَ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا

Maksudnya:

“Wahai orang beriman, taatilah Allah SWT dan taatilah Rasul(Nya) dan ulil amri (pemimpin) dalam kalangan kamu. Sekiranya kamu berselisih pendapat tentang sesuatu perkara, maka rujuklah kepada Allah SWT (al-Quran) dan Rasul (al-Sunnah).”

Surah al-Nisa': 59

Allah SWT juga berfirman:

دُولَةٌ بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا أَنْتُمْ كُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا
نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْهُوْ أَوْ تَقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

﴿٧﴾

Maksudnya: “Dan apa jua perintah yang dibawa oleh Rasulullah SAW kepada kamu maka terimalah serta amalkan dan apa jua yang dilarang kamu melakukannya, maka patuhilah larangan-Nya.” (Surah al-Hasyr: 7)

Sumber Sokongan

Selain dua sumber utama iaitu al-Quran dan al-Sunnah, ijtihad atau interpretasi ulama fiqh terhadap isu-isu yang timbul dalam kehidupan manusia berdasarkan garis panduan umum yang dinyatakan oleh kedua-dua sumber utama tersebut, menjadi sumber hukum dalam syariah dan ia diklasifikasikan sebagai sumber sokongan syariah. Sumber sokongan ini antaranya ialah *ijma*, *qiyas*, *maslahah*, *istihsan*, *istishab*, *sadd zari'ah*, *'urf*, *maqasid syar'iyyah*, *siyasah syar'iyyah*, *takwil*, *istiqra'*, *taqlid* dan lain-lain yang telah diterima pakai dalam perundangan Islam.

Pemakaian sumber sokongan ini bersandarkan hadis Rasulullah SAW ketika Baginda melantik Muaz untuk menjadi qadi di Yaman. Rasulullah telah bertanya kepada Muaz tentang beberapa prinsip penting. Sabda Nabi SAW: “Wahai Muaz, apakah rujukan kamu dalam memutuskan sesuatu keputusan?” Muaz menjawab bahawa beliau akan merujuk kepada Al-Quran. Kemudian Rasulullah SAW menyoal lagi: Bagaimanakah jika perkara yang dihukum tidak terdapat dalam al-Quran?” Muaz menjawab bahawa beliau akan merujuk kepada sebarang

keputusan yang pernah diputuskan oleh Rasulullah SAW. Kemudian Rasulullah SAW bertanya lagi: “Bagaimakah sekiranya perkara tersebut tidak pernah aku putuskan?”. Lalu Muaz menjawab bahawa beliau akan berijtihad menggunakan pemikiran dan kebijaksanaannya untuk membuat keputusan. Cara Muaz menangani segala persoalan yang memerlukan keputusan hukum telah direstui oleh Rasulullah dengan sabda Baginda: “Segala puji bagi Allah SWT yang telah memberikan petunjuk kepada Rasulullah dan utusan Rasulullah (Muaz).”²

Berikut ialahuraian ringkas bagi beberapa sumber sokongan dalam pembentukan hukum syarak.

Ijma' (الإجماع)

Ijma' bermaksud persepakatan para *mujtahid* di kalangan umat Islam terhadap sesuatu hukum syarak pada sesuatu zaman selepas kewafatan Rasulullah SAW.³ Namun begitu, adalah sukar untuk menentukan kebenaran dakwaan sesuatu hukum itu merupakan suatu *ijma'* oleh para ulama kerana luasnya wilayah Islam dan wujudnya pelbagai aliran pemikiran di kalangan umat Islam.

Oleh itu, sebahagian besar ulama fiqh berpandangan *ijma'* yang sebenar hanya berlaku pada zaman sahabat Rasulullah SAW sebelum mereka keluar berpindah ke wilayah lain dan dakwaan *ijma'* selepas zaman tersebut ialah sesuatu yang sukar diterima.⁴

Qiyas (القياس)

Qiyas merujuk kepada menyamakan hukum asal yang mempunyai nas dengan perkara baharu yang tiada nas tetapi mempunyai *'illah* yang sama. Justeru, Imam Syafii telah menganggap *qiyas* sebagai asas kepada ijtihad.⁵ Ia dianggap sebagai sumber perundangan yang banyak memberikan sumbangan dalam menyelesaikan isu-isu baharu yang belum dibahaskan.⁶

Maslahah (المصلحة)

Maslahah bermaksud memutuskan sesuatu hukum berdasarkan prinsip kebaikan am pada perkara yang tidak terdapat nas sama ada daripada al-Quran atau al-Sunnah secara jelas.⁷ Secara umumnya perundangan Islam meletakkan *maslahah* dalam pelaksanaan sesuatu

hukum. Justeru, bagi perkara yang mendarangkan kebaikan dan keperluan kepada masyarakat, kebiasaannya dalil-dalil al-Quran dan al-Sunnah yang berkaitan didapati dalam bentuk perintah. Tetapi jika sesuatu perkara itu mendarangkan kemudarat, dalil-dalil yang berkaitan daripada sumber utama hukum syarak didapati dalam bentuk larangan serta tegahan daripada melakukannya.⁸

***Istihsan* (الإِسْتِحْسَان)**

Istihsan merujuk kepada mengetepikan sesuatu hukum yang mempunyai dalil berhubung dengan suatu perkara dengan mengambil hukum lain yang lebih kukuh dan lebih kuat daripada hukum pertama, berasaskan dalil hukum syarak yang membolehkan tindakan sedemikian.⁹

***Istishab* (الإِسْتِصْحَاب)**

Istishab merujuk kepada pengekalan hukum yang terdahulu selagi belum terdapat dalil lain yang boleh mengubah hukum tersebut.¹⁰

***Sadd Zari`ah* (سد الذريعة)**

Sadd zari`ah merujuk kepada pendekatan untuk menyekat perkara yang boleh membawa seseorang terjebak ke dalam perkara yang diharamkan. Ia dianggap sebagai langkah pencegahan awal untuk mengelakkan seseorang Islam daripada melakukan sesuatu yang dilarang oleh Allah SWT.¹¹

***'Urf* (العرف)**

'Urf merujuk kepada sesuatu kebiasaan yang diamalkan oleh sebahagian besar masyarakat sama ada dalam bentuk percakapan atau perbuatan.¹² Ia merupakan *'adat jama'iyyah* (amalan kebiasaan yang diterima pakai secara kolektif) dan boleh diterima pakai sebagai asas hukum selagi tidak bercanggah dengan hukum syarak.¹³ Dalam konteks pasaran modal Islam, *'urf tijari* (perkara yang menjadi amalan kebiasaan dalam perniagaan) akan diambil kira sebagai asas sesuatu panduan dan hukum.

Maqasid Syar'iyyah (المقاصد الشرعية)

Maqasid syar'iyyah merujuk kepada objektif yang ingin dicapai oleh Syariah ketika menetapkan sesuatu hukum yang bertujuan menjaga kemaslahatan manusia.¹⁴ Objektif ini merupakan sudut utama yang dianggap penting dalam kehidupan manusia. Ia dikenali sebagai *daruriyyat al-khams* yang merangkumi agama, nyawa, akal, keturunan dan harta.¹⁵

Takwil (تأويل)

Takwil bermaksud usaha untuk menerangkan kehendak hukum syarak daripada sesuatu lafaz (dalil) tanpa terikat kepada pengertian zahir dalil tersebut. Sebaliknya maksud lain yang tersirat akan diterima pakai sekiranya disokong kuat oleh dalil lain yang menjelaskan bahawa hukum syarak menghendaki maksud tersebut.¹⁶ Ini penting kerana ia menyentuh tentang jangkauan maksud sesuatu dalil dan memahami kehendak hukum syarak bagi sesuatu dalil tersebut, kerana kadangkala sesuatu dalil bukan menghendaki makna zahirnya. Dalam hal ini, ia memerlukan bukti bahawa dalil tertentu mempunyai maksud yang lain daripada zahirnya.

Istiqlra' (الاستقراء)

Istiqlra' bermaksud penelitian secara menyeluruh terhadap sesuatu perkara sebelum memberikan suatu kesimpulan hukum terhadap perkara tersebut. *Manhaj* (kaedah) ini dilaksanakan dengan membuat penelitian terhadap aplikasi dalil am atas hukum cabang yang berkaitan dan seterusnya mengeluarkan beberapa pengecualian jika ada.¹⁷

Siyasah Syar'iyyah (السياسة الشرعية)

Siyasah Syar'iyyah merupakan suatu bidang dalam perundungan Islam yang membicarakan hukum berhubung kait dengan dasar dan pendekatan yang diambil untuk menyusun struktur pentadbiran negara dan urusan rakyat, selaras dengan ruh syariah. Ia meliputi soal pemerintahan pusat dan wilayah, ekonomi, kehakiman, keamanan, hubungan antarabangsa dan seumpamanya.¹⁸

Aplikasi Syariah Dalam Membangunkan Kewangan Islam

Pendekatan yang diambil sebagaimana yang diterangkan di atas jelas menunjukkan bahawa instrumen kewangan Islam dibangunkan berasaskan pemahaman dan pentafsiran terhadap sumber utama iaitu al-Quran dan al-Sunnah. Pemahaman dan pentafsiran ini dikenali sebagai proses ijtihad ulama fiqh.

Dalam proses ini, sekiranya terdapat amalan dalam sistem kewangan moden yang ingin dikembangkan ke dalam sistem kewangan Islam, maka pendekatan utama yang harus diambil ialah pertama sekali merujuk kepada sumber utama. Sekiranya tidak terdapat dalam kedua-dua sumber utama tersebut sama ada secara jelas atau secara tidak langsung, maka proses ijtihad memainkan peranannya.

Sebagai contoh, kontrak gadaian ialah kontrak yang telah dinyatakan dalam al-Quran dan dikenali sebagai *al-rahn*. Firman Allah SWT yang bermaksud: “*Jika kamu berada dalam musafir dan kamu tidak menemui pencatat (untuk mencatatkan hutang) maka berilah barang gadaian yang boleh dipegang*”.¹⁹

﴿ وَإِن كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرَهِنْ "مَقْبُوضَةٌ ﴾

Contoh kontrak yang tidak dinyatakan secara khusus dalam al-Quran ialah kontrak mudarabah. Walau bagaimanapun, keharusannya diperoleh daripada keterangan al-Sunnah sepertimana diriwayatkan daripada Ibn ‘Abbas r.a. katanya: “Abbas bin Abdul Muttalib apabila dia menyerahkan wang untuk mudarabah, dia mensyaratkan kepada pengusaha supaya jangan mengharungi lautan, melintasi cerun bukit dan membeli binatang yang sakit. Jika ia melakukan itu semua, ia akan dikenakan ganti rugi. Maka beliau memberitahu Rasulullah SAW tentang syaratnya itu. Namun Rasulullah SAW mengharuskannya”.²⁰

Contoh kontrak yang tidak terdapat sama ada dalam al-Quran atau *al-Sunnah* ialah kontrak *bay’ wafa’* (jual beli bersyarat). *Bay’ wafa’* merupakan ‘aqdtauthiqiy (akad jaminan) yang dilaksanakan dalam bentuk jual beli. Dalam akad ini, kedua-dua pihak yang berakad mempunyai hak menuntut untuk memperoleh kembali tukaran masing-masing.²¹

Maksudnya, apabila jual beli *wafa'* berlaku, penjual mempunyai hak untuk menuntut kembali barang yang dijualnya dengan membayar semula harga barang tersebut sepenuhnya kepada pembeli.²²

Dengan keharusan *bay'wafa'*, ia bukan sahaja menonjolkan kreativiti ulama fiqh dalam menyelesaikan keperluan masyarakat peniaga pada ketika itu, tetapi juga memperlihatkan pentingnya peranan ulama fiqh dalam menangani isu-isu semasa berlandaskan proses ijtihad. Dalam konteks ijtihad, perkara yang tidak dapat dielakkan ialah munculnya percanggahan pendapat. Jika dirujuk kepada hukum *bay'wafa'*, terdapat pelbagai pandangan mazhab mengenainya. mazhab Maliki, Hanbali dan *mutaqaddimun* (generasi awal) mazhab Hanafi dan Syaf'i berpandangan *bay'wafa'* tidak diharuskan kerana jual beli bukanlah menjadi maksud utama dalam akad *bay'wafa'*. Sebaliknya, tujuan utama adalah sebagai helah menghalalkan riba yang dilarang.²³

Generasi *mutaakkhirun* (terkemudian) mazhab Hanafi dan Syaf'i telah mengharuskan *bay'wafa'* dengan alasan ia merupakan usaha untuk mengelakkan diri daripada terjebak dengan riba. Mereka mengharuskannya kerana keperluan masyarakat yang mendesak dan telah menjadi *'urf* masyarakat pada kebanyakan tempat.²⁴

Aspek Pematuhan Syariah

Bagi memastikan keputusan syariah dilaksanakan secara tepat dan berkesan, peranan pihak-pihak tertentu dalam menyelaras dan mentadbir isu-isu syariah adalah perlu. Ini adalah bagi memastikan pembangunan instrumen kewangan Islam berjalan dengan lancar dan tersusun.

Antara institusi penting yang dilihat sebagai peneraju pembangunan kewangan Islam ialah badan pengawal selia kewangan. Badan ini lazimnya terdiri daripada bank pusat sesebuah negara atau institusi pengawal selia pasaran modal. Peranan yang dimainkan oleh pihak pengawal selia adalah amat penting bukan sahaja dari sudut perundangan tetapi juga dari sudut pembangunan instrumen kewangan Islam. Dari sudut perundangan, pihak pengawal selia perlu memastikan perjalanan sistem kewangan Islam akan sentiasa terpelihara dan terjamin. Dari sudut

pembangunan produk pula, pihak pengawal selia perlu membekalkan panduan yang jelas tentang sesuatu produk yang hendak dibangunkan.

Selain badan pengawal selia, peranan yang dimainkan oleh penasihat syariah juga amat penting. Ini adalah kerana hubungan antara kewangan Islam dengan para ulama dan mereka yang ahli dalam bidang kewangan moden tidak dapat dipisahkan, ibarat isi dengan kuku. Justeru, gandingan kedua-dua pihak yang ahli dalam bidang masing-masing khususnya ahli ekonomi dan ahli syariah merupakan satu keperluan. Oleh itu, penasihat syariah akan dilantik oleh mana-mana institusi yang menjadikan kewangan Islam sebagai aktiviti mereka.

Peranan yang dimainkan oleh penasihat syariah amat penting terutama dalam memastikan setiap instrumen yang diperkenalkan mematuhi pada prinsip syariah. Begitu juga dalam memastikan pembangunan kewangan Islam dari segi perencanaan dasar dan pembangunan produk berjalan dengan lancar dan selaras dengan prinsip Syariah.

Dalam melaksanakan tugas dan fungsi penasihat syariah, pihak institusi harus menyediakan pasukan petugas atau sekretariat bagi membantu urusan-urusan pentadbiran dan penyelidikan. Pihak sekretariat juga berperanan untuk menjalankan penyelidikan awal dari aspek syariah terhadap isu yang dibangkitkan supaya pihak penasihat syariah dapat melihat sesuatu perkara secara lebih menyeluruh sebelum membuat sebarang keputusan. Penyelidikan yang dijalankan oleh sekretariat akan membuka ruang perbincangan yang lebih luas kepada penasihat syariah kerana isu-isu yang dibangkitkan disokong oleh hujah syariah.

Dalam konteks perbankan Islam dan takaful, keputusan yang dibuat oleh Majlis Penasihat Syariah (MPS) Bank Negara Malaysia, yang dianggotai oleh mereka yang berkelayakan dalam syariah, ekonomi, undang-undang dan kewangan dianggap sebagai satu ijтиhad secara kolektif dan merupakan salah satu sumber hukum yang menjadi panduan umum terhadap status hukum Syarak bagi sesuatu transaksi kewangan semasa. Menerusi pindaan terhadap Akta Bank Negara Malaysia 1958 pada tahun 2003, Majlis Penasihat Syariah Bank Negara Malaysia telah diperakui sebagai badan yang berkuasa berhubung isu-isu syariah dalam perbankan Islam, takaful dan kewangan Islam. Kuasa MPS merangkumi kesemua institusi kewangan di bawah pengawal seliaan Bank Negara Malaysia.

Selain daripada itu, garis panduan bagi mengukuhkan jawatan-kuasa syariah di institusi kewangan Islam telah dikuatkuasakan pada 1 April 2005 dengan menggariskan peraturan, pengawalan dan tatacara penubuhan Jawatankuasa Syariah, peranan, skop tugas dan tanggungjawab Jawatankuasa itu serta hubungan dan aturan kerja antara Jawatankuasa berkenaan dengan MPS Bank Negara Malaysia. Semua institusi kewangan yang menawarkan kemudahan kewangan Islam diwajibkan menubuhkan Jawatankuasa Syariah.

Antara tugas dan tanggungjawab Jawatankuasa tersebut ialah menasihati lembaga pengarah mengenai hal-hal syariah dan memastikan operasi perniagaan bank berkenaan mematuhi prinsip Syariah pada setiap masa, mengesahkan Manual Pematuhan Syariah dan meluluskan serta mengesahkan dokumentasi berkaitan. Jawatankuasa juga dikehendaki memberikan ulasan atau keputusan Syariah secara bertulis bagi tujuan rekod dan rujukan.

Bagi memastikan tugas Jawatankuasa Syariah ini berjalan lancar, setiap institusi kewangan Islam bertanggungjawab membantu Jawatankuasa ini dalam pelaksanaan tugasnya. Institusi kewangan Islam dikehendaki merujuk semua isu syariah kepada jawatankuasa ini bagi mendapatkan nasihat dan seterusnya menggunakan pakai nasihat yang berkaitan. Institusi kewangan Islam juga dikehendaki memastikan dokumentasi produk yang mengandungi isu syariah dilulus dan disahkan oleh Jawatankuasa Syariah, membentarkan jawatankuasa meneliti semua rekod yang berkaitan, urus niaga, buku panduan atau maklumat lain yang berkaitan supaya ahli jawatankuasa Syariah dapat menjalankan tugas mereka dengan berkesan.

Dalam menangani isu-isu semasa muamalat, ulama fiqh mengambil kira secara serius perkara pokok dalam tradisi *istinbat al-ahkam* (kaedah perumusan hukum) seperti soal halal dan haram, *riba*, *gharar*, *maslahah*, dan *maqasid syar'iyyah*. Namun begitu, dalam menjalankan tanggungjawab ini, ulama sentiasa mengambil pendekatan seimbang antara aspek teori dengan amalan dan antara pematuhan prinsip Syariah dengan '*urf al-iqtisadiyyah* (amalan kebiasaan aktiviti ekonomi).

Dalam konteks ini, ulama fiqh lazimnya mengaplikasikan prinsip perubahan yang memerlukan juga perubahan hukum berdasarkan

petunjuk al-Quran dan al-Sunnah. Allah berfirman dalam Al-Quran bermaksud: “Allah tidak mahu menyulitkan kam”.²⁵ Nabi Muhammad SAW bersabda yang bermaksud: “Permudahkanlah dan jangan menyukarkan”.²⁶ Terdapat juga kaedah fiqh yang masyhur maksudnya: “Tidak boleh dinafi atau diingkar perubahan sesuatu hukum kerana perubahan masa”.²⁷

Mustafa al-Zarqa’ menegaskan bahawa kaedah ini membawa mesej jelas betapa hukum akan berubah dengan perubahan budaya dan cara hidup manusia. Dalam bidang perniagaan, kaedah perniagaan juga akan terus berubah bersama-sama dengan kemajuan zaman dan tamadun manusia itu sendiri.²⁸ Kaedah fiqh menyatakan “perkara yang menjadi amalan di kalangan peniaga merupakan pengikat antara mereka”.²⁹

Ibn al-Qayyim pula menyatakan bahawa kegagalan memberikan respon yang tepat terhadap perubahan ini akan menyebabkan berlakunya ketidakadilan. Sobhi Mahmassani menukilkan kata-kata Ibn al-Qayyim yang berbunyi: “Interpretasi undang-undang sewajarnya berubah dengan perubahan masa, tempat, keadaan dan adat. Pengabaian fakta ini mengakibatkan ketidakadilan kepada syariah dan menyebabkan banyak kesukaran dan kepayahan. Sungguhpun begitu, memang diketahui bahawa syariah yang mulia lagi memelihara kepentingan tertinggi manusia tidak akan membenarkan natijah sedemikian”.³⁰

Penutup

Berasaskan penerangan di atas, gabungan antara wahyu dengan akal menjadikan Syariah bersifat dinamik, anjal, berkembang dan mampu menangani setiap persoalan kehidupan manusia setiap masa dan zaman. Namun begitu, kefahaman dan ijtihad akal manusia perlu selaras dengan kehendak wahyu secara umum dan tidak boleh bertindak bebas melampaui garis panduan umum yang ditetapkan.

Nota Hujung

(Endnotes)

- 1 Yusuf al-Qaradhawi, Madkhal li Dirasah al-Syariah al-Islamiyyah, Kaherah, Maktabah Wahbah, 1997, h. 7, 9, 21-23 ; Ali al-Khafif, Ahkam al-Muamalat al-Syar'iyyah, Dar al-Fikr al-'Arabi, Kaherah, 1996, h.3-4
- 2 Hadis riwayat Abu Daud dan Tirmizi.
- 3 Abu Zuhrah, Usul al-Fiqh, Dar al-Fikr, Kaherah, t.t., h. 185
- 4 Ibid h. 188-189.
- 5 Ibid. h. 204.
- 6 Al-Zarqa', Al-Madkhal al-Fiqhi al-Am, Dar al-Fikr, Beirut, 1968,j.1, h. 68.
- 7 Ibid. h. 90.
- 8 Izzuddin b. Abd. Salam, Qawa'id al-Ahkam, Dar al-Makrifah, Beirut, t.t., j. 1. h. 2-4.
- 9 Al-Zuhaili, Usul al-Fiqh al-Islami, Dar al-Fikr, Damsyik, 1986, j. 2, h. 738, Abu Zuhrah, Usul al-Fiqh, h. 245, Abdul Wahab Khallaf, Masadir al-Tasyrik al-Islami fi ma la Nassa fihi, Dar al-Qalam, Kuwait,1982, h. 71.
- 10 Abu Zuhrah, Usul al-Fiqh, h. 276.
- 11 Ibid. h. 268.
- 12 Al-Zarqa', Al-Madkhal al-Fiqhi al-Am, j. 1, h. 131.
- 13 Al-Zuhaili, Usul al-Fiqh, j. 2, h. 828.
- 14 Ahmad al-Raisuni, Nazariyyah al-Maqasid 'inda al-Imam al-Syatibi , The International Institute of Islamic Thought, Herndon, 1992, h. 7.
- 15 Mustafa al-Zarqa', al-Madkhal al-Fiqhi al-Am, Dar al-Qalam, Damsyik, 1998, j. 1, h. 102
- 16 Al-Duraini, Al-Manahij al-Usuliyyah, Muassasah al-Risalah, Damsyik, t.t., h. 189.
- 17 Al-Mausu'ah al-Fiqhiyyah, j. 4, h. 77, Al-Zuhaili, Usul al-Fiqh al-Islami, j. 2, h. 916.
- 18 Wizarah al-Auqaf wa al-Syu'un al-Islamiyyah, Al-Mausu'ah al-Fiqhiyyah, Kuwait, 1990, j. 25, h. 294-310, Ahmad al- Husary, Al-Siyasah al-Iqtisadiyyah wa al-Nuzum al-Maliyyah fi al-Fiqh al-Islami, Maktabah al-Kulliyyat al-Azhariyyah, Kaherah, t.t, h. 12.
- 19 Surah Al-Baqarah : 283
- 20 Hadis riwayat al-Tabari
- 21 Mustafa al-Zarqa', Al-Madkhal al-Fiqhi al-Am, j. 1, h. 544.
- 22 Nazih Hammad, Mukjam al-Mustalahat al-Iqtisadiyyah, h. 86.
- 23 Yusuf Kamal, Fiqh Iqtisad al-Suq, Dar al-Wafa', Kaherah, 1996, h. 195, 'Ali al-Khafif, Ahkam al- Muamalat, h. 399.

- 24 Ba'alawi, Bughyahal-Mustarsyidin, Daral-Ma'rifah, t.t., h. 133, Ibnu Nujaim, Al-Bahru al-Ra'iqa, j. 6, h. 8-9.
- 25 Surah Al-Maa'idah : Ayat 6
- 26 Hadis Riwayat Bukhari dan Muslim
- 27 Artikel 39, Undang-Undang Sivil Islam, Terjemahan DBP, 1990
- 28 Mustafa Al-Zarqa', Al-Madkhal al-Fiqhi al-'Am, Dar al-Fikr, Beirut, 1968, j.2, h.923
- 29 Wahbah al-Zuhaili, al-Nazoriyat al-Fiqhiyyah, Dar al-Qalam, Damsyik, 2005, h.191
- 30 S.Mahmassani, The Philosophy Of Jurisprudence In Islam, Terjemahan Farhat Ziadeh, Hizbi, 1987, h.107

JURNAL MUAMALAT diterbitkan sekali setahun. Surat menyurat dan
sumbangan artikel hendaklah dihantar kepada:

Ketua Editor

JURNAL MUAMALAT

Jabatan Kemajuan Islam Malaysia,
Bahagian Penyelidikan, Aras 6, Blok D7, Kompleks D,
Pusat Pentadbiran Kerajaan Persekutuan, 62519 Putrajaya
Tel: 03-88864000 Fax: 03-88891993

